

Att överleva normativiteten: Självbiografi om transidentitet och neurologisk mångfald

Brändemo, Immanuel *Trollbare: Ur en bokstavs vuxen transpersons ordgar-
derob.* Göteborg: Andet utbildning och förlag 2012 (174 sidor)

FÖR INTE SA länge sedan var alla böcker om autismspektrumtillstånd skrivna antingen av läkare och andra professionella eller av föräldrar till autistiska barn. Det naturaliserade perspektivet i dessa texter är autis-
men som funktionsnedsättning eller till och med som en sjukdom som
ska botas. Men sedan Temple Grandins *Emergence: Labeled Autistic* kom
1986 har de självbiografiska texterna skrivna av personer med autism
eller Aspergers syndrom ökat stort. Mer korrekt uttryck kan man säga
att självbiografierna ur autie- eller aspieperspektiv har ökat. Dessa texter
handlar ofta om hur man efter åratals av smärtsamma försök att passa
sig till en neurotyp norm, får en diagnos som så att säga ger en socialt
accepterad frisedel från kravet att passa in. Men dessa texter handlar
inte bara om diagnoserna, utan framför allt om att skriva fram andra,
icke-normativa identiteter som inte kan sammanfattas som ett tillstånd
eller ett syndrom. De kan snarast beskrivas som sätt att vara i och inter-
agera med världen, som överskrider de gränser kring det normala som
diagnoserna i sig är ett uttryck för.

Internets politiska betydelse för personer inom autismspektrum kan
knappast överskattas. På olika webcommunities formuleras motstånd
mot stereotypa kulturella bilder och samhällets fördomsfulla uppfatt-
ningar om människor med autismspektrumdiagnoser. Att självbiogra-

fier i bokform har ökat hänger utan tvivel samman med den digitala aktivismen. Immanuel Brändemo är för många som intresserar sig för neuropsykiatriska funktionshinder och transidentitet känd som bloggaren Trollhare. Boken *Trollhare* anknyter till bloggen, men det är två olika genrer med olika narrativa förutsättningar. Bloggen är visserligen också självbiografisk, men mer inriktad på sakfrågor. Självbiografien *Trollhare* följer till stora delar en klassisk självbiografisk struktur med början i barndomen och slut i en viktig vändpunkt i vuxenlivet. De ”regler” som skjuts in i den självbiografiska berättelsen förvandlas successivt från hårda uppförandekoder och mödosamt utvecklade överlevnadsstrategier till påminnelser om att den egna identiteten är lika giltig: ”Mitt sätt att ta intryck på är lika ’sant’ som neurotypernas.” (Brändemo 2012, 112) ”Jag har rätt att leva.” (123)

Brändemo diskuterar normativitet från två håll. Utifrån ett neurodiversity-perspektiv beskrivs människors olika neuropsykiatriska förutsättningar som skillnader, inte i termer av att vara normal eller funktionshindrad. Utifrån ett transperspektiv sätter Immanuel Brändemo också fokus på samhällets hårt reglerade könsnormer. Hur dessa två normsystem samverkar i attityderna hos olika representanter för de samhällsinstitutioner textens Immanuel möter ger författaren många goda exempel på. Han beskriver det som en tidig insikt att ”[f]ör att människor ska stå ut med att man finns, så måste man gissa rätt på ’hon’ och ’han’” (29). På det viset kan man säga att han anlägger ett kombinerat crip- och queerperspektiv på händelserna, åtminstone i den senare delen av boken som handlar om de krokiga vägarna mot aspergerdiagnos och könskorrigering. Fokus ligger på hur det normativa visar sig i omgivningen, exempelvis i synpunkten att behov av könskorrigering inte kan föreligga om en persons genusuttryck sammanfaller med det kön som tillskrivits denne vid födseln, i Immanuels fall kjol och stora bröst. Andra exempel innebär att välvilliga personer, ofta i maktposition, anser sig veta vad andra tänker och känner eftersom de förutsätter att alla är lika dem själva – eller bör sträva efter att bli det. Immanuel Brändemo synliggör effektivt samhällets normativitet, där de neurotypiska (det vill säga så kallade normala), heterosexuella personerna som

gestaltar "rätt" genus har tolkningsföretråde, vilket innebär dels att deras egna behov ses som oproblematiska medan andras ifrågasätts, dels att de representerar sig själva som goda och toleranta gentemot de som avviker från normen.

Vid beskedet om aspergerdiagnosen förvandlas texten på allvar från en smärtsam beskrivning av försöken att avkoda och anpassa sig efter normerna, till en kamp för rätten till egenart. Det neuropsykiatriska utredningen är en "existenslicens på åtta sidor" (111) och innebär en möjlighet och tillåtelse att för första gången se på sig själv som en människa. För vad Brändemo också visar är att normerna kring acceptabla sätt att se ut, röra sig, kommunicera och agera är det som konstruerar oss som människor. Det gäller att "föreställa att vara tonåring", "att framstå som en människa" (48) och att göra "allmänmänniskligheter" (49). Det "allmänmänniskliga" framstår som en effektiv tröskel för att skilja det mänskliga från det icke-mänskliga. Den som inte känner igen sig i det allmänmänniskliga, exempelvis "[a]tt tycka om att kramas. Förstå om ett leende är glatt eller håfullt. Söka ögonkontakt. Vilja passa in i gruppen" (49), uppfyller inte kraven som ställs på den som gör anspråk på att vara människa. I Brändemos text är det tydligt att vår "människlighet" är lika performativ och konstruerad som de sociala rollerna pojke och flicka, man och kvinna.

Denna personliga utveckling har konsekvensen att beskrivningen av livet efter aspergerdiagnosen och den långa processen till könskorrigering är mer inriktad på frågor som är centrala för aktivister och har ett tydligt normkritiskt perspektiv. I beskrivningen av barndomen är det kritiska perspektivet nedtonat till förmån för rekonstruktionen av hur det faktiskt var att känna sig som en icke-människa, en "demon", att tro sig vara tvungen att anpassa sig till sociala regler som var ogenomsådliga och oförutsägbara, att ha ett sätt att uppfatta världen som skiljer sig från andras utan att själv veta om det. Reglerna är här av mycket pragmatisk art, för att stämma av de egna upplevelserna mot de som andra förväntar sig: "Saker har andra färger än vad jag tror." (25) "Människor gör saker jag inte vet om." (17) "Man måste stå ut med ljus även om det gör ont." (27) Här är jaget en "räddhare" och ännu inte "trollhare".

Berättelsen om den vuxna Immanuel handlar om psykvårdens misslyckanden, kampen för rätt diagnos och för att få rätt kropp. Barndomsskildringen har sitt stora värde i att den formulerar erfarenheter som sällan hörs, ordlösa erfarenheter som bara kan berättas retrospektivt. Den är en viktig påminnelse om det hårda reglemente vuxna vanemässigt möter barn med och som lämnar liten marginal till att lyssna in och förstå individers sätt att vara, tänka och uppfatta. Regel nr 49I, "[d]et viktigaste är inte att förstå allt, utan det absolut viktigaste är att inte göra människor ledsna" (35), är en regel inget barn borde behöva lära sig.

JENNY BERGENMAR
GÖTEBORGS UNIVERSITET